

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Dokumentų valdymo skyrius
2018 03 19*

KETVIRTASIS SKYRIUS

BYLA KAVALIAUSKAS IR KITI PRIEŠ LIETUVĄ

(Peticija Nr. 51752/10)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2017 m. kovo 14 d.

GALUTINIS

2017-09-18

Šis sprendimas tapo galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje Kavaliauskas ir kiti prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Ketvirtasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

Pirmininkės Ganna Yudkivska,

teisėjų Vincent A. De Gaetano,

Nona Tsotsoria,

Paulo Pinto de Albuquerque,

Krzysztof Wojtyczek,

Egidijus Kūris,

Iulia Motoc

ir *skyriaus kanclerės* Marialena Tsirli,

po svarstymo uždarame posėdyje 2017 m. vasario 21 d.

skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo keturi Lietuvos piliečiai – Kristupas Kavaliauskas (toliau – pirmasis pareiškėjas), Martynas Kavaliauskas (toliau – antrasis pareiškėjas), Romas Konstantinas Batūra (toliau – trečiasis pareiškėjas) ir Danutė Butkienė (toliau – ketvirtoji pareiškėja), 2010 m. rugpjūčio 3 d. Teismui pateikę peticiją (Nr. 51752/10) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį. 2013 m. birželio 6 d. ketvirtoji pareiškėja mirė, ir 2016 m. liepos 11 d. Teismas buvo informuotas, kad antrasis pareiškėjas, jos teisių perėmėjas, perėmė visas jos turtines ir neturtines teises, susijusias su šia peticija.

2. Pareiškėjams atstovavo Vilniuje praktikuojantis advokatas B. Simanavičius. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė K. Bubnytė.

3. Pareiškėjai tvirtino, kad negavo tinkamos kompensacijos už savo nuosavybę ir restitucijos procesas užsitęsė pernelyg ilgai, pažeidžiant Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį.

4. 2016 m. kovo 7 d. apie peticiją pranešta Vyriausybei.

FAKTAI**I. BYLOS APLINKYBĖS**

5. Pareiškėjai gimė atitinkamai 1972, 1980, 1937 ir 1925 metais ir gyvena Vilniuje.

6. 1991 m. lapkričio 5 d. L. N. (kuriai vėliau mirus, pirmasis bei antrasis pareiškėjai tapo jos teisių perėmėjais), trečiasis pareiškėjas ir ketvirtoji pareiškėja kreipėsi į Lietuvos valdžios institucijas dėl jų nuosavybės teisių į namą Kaune, kuris buvo nacionalizuotas XX a. 5-ajame dešimtmetyje, atkūrimą natūra.

7. 1993 m. rugsėjo mėn. valdžios institucijos paprašė L. N., trečiojo pareiškėjo ir ketvirtosios pareiškėjos pateikti papildomus dokumentus, kad galėtų būti tęsiamas jų nuosavybės teisių atkūrimo procesas. L. N. reikiamus dokumentus pateikė Kauno miesto savivaldybei.

8. 1995 m. kovo mėn. L. N. ir ketvirtoji pareiškėja susitarė, kad nuosavybės teisės į vieną namo kambarį bus atkurtos jų broliui – trečiajam pareiškėjui. 1995 m. kovo 30 d. trečiasis pareiškėjas laišku kreipėsi į valdžios institucijas, prašydamas atkurti nuosavybės teises į 22,4 kv. m namo ir vieną 10,32 kv. m kambarį. Jis taip pat prašė vėliau išspręsti nuosavybės teisių atkūrimo į likusią namo dalį klausimą.

9. 1995 m. balandžio 11 d. potvarkiu Kauno miesto valdyba atkūrė L. N., trečiojo pareiškėjo ir ketvirtosios pareiškėjos nuosavybės teises į namą Kauno mieste lygiomis dalimis. Kauno miesto valdyba nusprendė 22,42 kv. m namo dalį gražinti L. N., trečiajam pareiškėjui ir ketvirtajai pareiškėjai natūra lygiomis dalimis, o 10,32 kv. m kambarį natūra gražinti trečiajam pareiškėjui. Potvarkyje taip pat buvo nurodyta, kad likusi namo dalis bus natūra gražinta tada, kai namo gyventojams bus surastos kitos gyvenamosios patalpos; negražinus patalpų, bus sumokėta kompensacija.

10. 1995 m. liepos mėn. L. N., trečiasis pareiškėjas ir ketvirtoji pareiškėja kreipėsi į valdžios institucijas su prašymu sumokėti kompensaciją už tą namo dalį, kuri nebuvo jiems gražinta natūra.

11. 1996 m. kovo mėn. L. N., trečiasis pareiškėjas ir ketvirtoji pareiškėja raštu kreipėsi į valdžios institucijas, informuodami, kad atsisako jiems jau natūra gražinto turto ir prašo kompensacijos už visą namą.

12. 1996 m. rugsėjo mėn. trečiasis pareiškėjas, kuris pagal 1995 m. notaro patvirtintą įgaliojimą atstovavo L. N. ir ketvirtajai pareiškėjai, atsiėmė 1996 m. kovo mėn. prašymą (žr. šio sprendimo 11 punktą) ir patvirtino, kad 22,42 kv. m namo dalis ir 10,32 kv. m kambarys buvo natūra gražinti L. N., trečiajam pareiškėjui ir ketvirtajai pareiškėjai natūra.

13. 1996 m. rugsėjo 23 d. L. N., trečiasis pareiškėjas ir ketvirtoji pareiškėja paprašė valdžios institucijų sumokėti jiems kompensaciją už tą namo dalį, kuri jiems nebuvo gražinta natūra, ir nurodė, kad sutinka gauti dalinę kompensaciją, kol bus apskaičiuota visa kompensacija pagal turto rinkos vertę.

14. Gavusi L. N., trečiojo pareiškėjo ir ketvirtosios pareiškėjos prašymą (žr. šio sprendimo 13 punktą), Kauno miesto valdyba nustatė viso namo vertę ir 1996 m. spalio 8 d. sprendimu paskyrė 239 190 litų (maždaug 69 274 eurų) kompensaciją. Trečiasis pareiškėjas savo vardu ir kaip L. N. bei ketvirtosios pareiškėjos atstovas pasirašė, kad su tokia kompensacija sutinka. Tą pačią

dieną Kauno miesto valdyba pakeitė 1995 m. balandžio 11 d. potvarkį ir nusprendė, kad likusi namo dalis nebus gražinta, o L. N., trečiajam pareiškėjui ir ketvirtajai pareiškėjai bus išmokėta dalinė kompensacija – po 79 730 litų (apie 23 091 eurą), o likusi kompensacijos dalis bus išmokėta nustatčius namo rinkos vertę. Po šio sprendimo 1996 m. spalio 17 d. ir 1996 m. spalio 18 d. L. N., trečiajam pareiškėjui ir ketvirtajai pareiškėjai išmokėtos kompensacijos.

1. Procesas dėl potvarkio gražinti 22,42 kv. m patalpas natūra dalinio panaikinimo

15. Nenurodytą dieną L. N., trečiasis pareiškėjas ir ketvirtoji pareiškėja pateikė nacionaliniams teismams pareiškimą prašydami panaikinti 1995 m. balandžio 11 d. valdžios institucijų potvarkio dalį, pagal kurią 22,42 kv. m namo dalis jiems gražinta natūra.

16. 2000 m. spalio 24 d. Kauno apygardos administracinis teismas nusprendė panaikinti tą 1995 m. balandžio 11 d. potvarkio dalį, pagal kurią 22,42 kv. m namo dalis gražinta natūra, ir įpareigoti Kauno miesto valdybą už šį turtą sumokėti piniginę kompensaciją.

17. Todėl 2001 m. rugsėjo 18 d. Kauno miesto valdybos 1995 m. balandžio 11 d. potvarkis iš dalies pakeistas ir nuspręsta už 22,42 kv. m namo dalį sumokėti piniginę kompensaciją.

18. Turto vertė buvo apskaičiuota 2008 m. balandžio 14 dieną. 2009 m. birželio 1 d., remiantis L. N., trečiojo pareiškėjo ir ketvirtosios pareiškėjos prašymu išmokėti kompensaciją už 22,42 kv. m namo dalį, iš viso jiems sumokėta 30 000 litų (apie 8 689 eurus).

2. Likusios kompensacijos dalies apskaičiavimo tvarka

19. 2006 m. lapkričio mėn. Kauno miesto savivaldybės administracija kreipėsi į VĮ Registrų centrą su prašymu apskaičiuoti namo vertę ir nustatyti skirtumą tarp apskaičiuotos ir jau išmokėtos dalinės kompensacijos. 2008 m. sausio mėn. VĮ Registrų centras nustatė, kad namo vertė 1996 m. siekė 855 000 litų (apie 247 625 eurus), o likusi mokėtina kompensacija – 615 809 eurus (apie 178 350 eurų).

20. 2008 m. kovo 19 d. valdžios institucijos iš dalies pakeitė 1995 m. balandžio 11 d. potvarkį ir nustatė, kad L.N., trečiajam pareiškėjui ir ketvirtajai pareiškėjai turi būti iš viso sumokėta 615 809 litų (apie 178 350 eurų) kompensacija.

21. 2008 m. kovo 26 d. L. N., trečiojo pareiškėjo ir ketvirtosios pareiškėjos paprašyta užpildyti prašymo dėl piniginės kompensacijos pervedimo blanką; jie tai padarė atitinkamai 2008 m. balandžio 1, 20 ir 4 dieną. Indeksuota pagal infliaciją kompensacija siekė 818 458 litus (apie 237 042 eurus), ji sumokėta 2008 m. liepos 17 dieną. Kiekvienas asmuo gavo po 272 819 litų (apie 79 014 eurų).

3. Likusios kompensacijos dalies apskaičiavimo apskundimo procesas

22. Nenurodytą dieną L. N. mirė, ir tada pirmasis ir antrasis pareiškėjai, tapę jos teisių perėmėjais, trečiasis pareiškėjas ir ketvirtoji pareiškėja pateikė skundą Kauno apygardos administraciniam teismui, prašydami panaikinti 2008 m. kovo 19 d. Kauno miesto savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymo dalį (žr. šio sprendimo 20 punktą) ir įpareigoti valdžios institucijas apskaičiuoti likusią kompensacijos sumą, taip pat jau sumokėtą kompensaciją pagal namo rinkos vertę 2008 metais. Be to, jie paprašė priteisti žalos atlyginimą.

23. 2009 m. kovo 9 d. Kauno apygardos administracinis teismas nusprendė panaikinti 2008 m. kovo 19 d. įsakymo dalį ir įpareigoti valdžios institucijas perskaičiuoti kompensaciją už likusią namo dalį pagal 2008 m. rinkos vertę. Teismas nusprendė atmesti prašymą atlyginti žalą, nes nenustatė neteisėtų valdžios institucijų veiksmų.

24. Pareiškėjai padavė apeliacinį skundą, ir 2010 m. kovo 29 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas iš dalies panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą. Remtasi panašia tame pačiame teisme išnagrinėta byla, kur buvo nuspręsta, kad turto vertė turi būti apskaičiuota atsižvelgiant į jo vertę sprendimo dėl nuosavybės teisių atkūrimo priėmimo metu ir kad vertės apskaičiavimas per vėlesnį etapą galėjo lemti nepagrįstą praturtėjimą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas rėmėsi ir minėtoje byloje padaryta išvada, skelbiančia, kad tas faktas, jog valdžios institucijos laikotarpiu nuo 1996 m. spalio 22 d. iki 2008 m. balandžio 28 d. nesinėmė reikiamų veiksmų likusiai kompensacijos daliai apskaičiuoti, nesuteikė pagrindo panaikinti valdžios institucijų sprendimo išmokėti likusią kompensacijos dalį. Likusią pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas paliko nepakeistą.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

25. Konstitucijos 23 straipsnyje nurodyta:

„Nuosavybė neliečiama.

Nuosavybės teises saugo įstatymai.

Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama.“

26. 1991 m. birželio 18 d. priimtame įstatyme „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ (toliau – Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas), kuris vėliau buvo daug kartų iš dalies pakeistas, numatytos dvi nuosavybės teisių atkūrimo formos – turto grąžinimas natūra arba atlyginimas už jį, jei fizinis grąžinimas neįmanomas. Priimto Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 8 straipsnyje buvo nustatyta,

kad piniginė kompensacija Vyriausybės nustatyta tvarka turi būti sumokėta per 10 metų.

27. Nuo 1996 m. balandžio 26 d. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 8 straipsnyje buvo nustatyta, kad piniginė kompensacija Vyriausybės nustatyta tvarka turi būti sumokėta per 10 metų ir kad kompensacija už turtą turi atitikti turto rinkos vertę.

28. 1997 m. liepos 1 d. Seimas priėmė naują Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą (toliau – 1997 m. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas), kuriuo buvo panaikintas 1991 m. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas. 1997 m. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 16 straipsnyje buvo nustatyta, kad už valstybės išperkamą išlikusį nekilnojamąjį turtą, taip pat už nekilnojamąjį turtą, kuris iki 1991 m. rugpjūčio 1 d. buvo išlikęs, tačiau po to jo neliko dėl valstybės, savivaldybės institucijų priimtų sprendimų, piliečiams atlygina valstybė. Kompensacijos už gyvenamuosius pastatus, kurie nebuvo gražinami pagal šį įstatymą, turėjo būti nustatytos Vyriausybės nustatyta tvarka.

29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 8 d. nutarimo Nr. 336 „Dėl piniginės kompensacijos už valstybės išperkamus gyvenamuosius namus (arba jų dalis) mokėjimo tvarkos patvirtinimo“ (toliau – Nutarimas Nr. 336) 2.1 punkte nurodyta, kad gyvenamųjų namų (jų dalių ar butų) kaina nuo 1995 m. sausio 1 d. indeksuojama įkainojimo metu galiojančiu vartojimo kainų indeksu.

30. Patvirtintu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 1455 „Dėl valstybės išperkamo iš savininkų turto bei savininkams sugražintų gyvenamųjų namų, jų dalių, butų, kuriuose gyvena nuomininkai, vertės nustatymo“, Nutarimas Nr. 336 panaikintas.

31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. 1456 „Dėl atlyginimo pinigais piliečiams už valstybės išperkamus gyvenamuosius namus, jų dalis, butus tvarkos patvirtinimo“ 2.4 punkte nustatyta, kad piliečiams, kuriems iki nutarimo įsigaliojimo dienos jau išmokėtas visas atlyginimas pinigais už valstybės išperkamus gyvenamuosius namus, jų dalis, butus, šio turto vertė neperskaičiuojama.

32. Civiliniame kodekse nustatyta, kad žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, privalo atlyginti valstybė, nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės (6.271 straipsnis).

33. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad tokios pačios vertės principas buvo susijęs su sprendimo išmokėti piniginę kompensaciją priėmimo data. Jei padėtis būtų vertinama kaip nors kitaip, tai galėtų lemti nepagrįstą praturtėjimą. Todėl Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad minėtoje byloje (Nr. A⁵²⁵-1539/2010) nuosavybės teisės atkurtos 1996 m. ir būtų buvę neteisinga turto rinkos vertę apskaičiuoti 2008 m. vykusio proceso metu (2010 m. vasario 17 d. nutartis).

34. Konstitucinis Teismas 1994 m. birželio 15 d. ir spalio 19 d. nutarimuose pabrėžė, kad nuosavybės teisių atkūrimo sąvoka Lietuvoje iš esmės reiškia ribotą restituciją. Šiuo klausimu Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Lietuvos valdžios institucijos po valstybės atkūrimo 1990 m. nėra atsakingos nei už prieš pusę šimtmečio įvykdytą sovietinę okupaciją, nei už okupacijos pasekmes. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad po 1940 m. daugelis fizinių asmenų pagal tuo metu galiojusius įstatymus įgijo įvairaus turto, kuris anksčiau buvo nacionalizuotas. Neatsižvelgti į šiuos faktinius ir teisinius aspektus buvo neįmanoma, ir vidaus teisės aktuose dėl nuosavybės teisių atkūrimo buvo tinkamai atsižvelgta ne tik į buvusių savininkų, bet ir į privačių asmenų, valdžiusių ar įgijusių turtą pagal teisėtus sandorius, interesus.

35. 1995 m. birželio 20 d. Konstitucinis Teismas pripažino, kad parlamentas ribotos restitucijos principo laikėsi dėl sudėtingų politinių ir socialinių sąlygų, nes „per 50 okupacijos metų užaugo naujos žmonių kartos, susiformavo nauji žmonių turiniai ir kiti socialiniai-ekonominiai santykiai, kurių, sprendžiant nuosavybės teisės atstatymo klausimus, nepaisyti nebuvo galima“. Ribotos restitucijos koncepciją Konstitucinis Teismas patvirtino keletą kartų (pavyzdžiui, 2003 m. kovo 4 d., 2007 m. liepos 5 d).

36. Dėl atitinkamos nacionalinės praktikos restitucijos Lietuvoje ir teisingo atlyginimo klausimu žr. *Jasiūnienė v. Lithuania*, no. 41510/98, § 22, 2003-03-06; *Užkurėlienė and Others v. Lithuania*, no. 62988/00, § 27, 2005-04-07; *Jurevičius v. Lithuania*, no. 30165/02, § 20, 2006-11-14; *Igarienė and Petrauskienė*, cituota pirmiau, §§ 24-25; *Aleksa*, cituota pirmiau, §§ 37-38; *Nekvedavičius v. Lithuania*, no. 1471/05, §§ 29-31, 2013-12-10; *Albergas and Arlauskas v. Lithuania*, no. 17978/05, §§ 26-33, 2014-05-27; *Paukštis v. Lithuania*, no. 17467/07, §§ 40-41 ir 46-48, 2015-11-24.

TEISĖ

I. PRELIMINARUS KLAUSIMAS

37. Teismas iš pradžių pažymi, kad ketvirtoji pareiškėja mirė Teismui dar neišnagrinėjus peticijos. Jos teisių perėmėjas, antrasis pareiškėjas, pareiškė pageidavimą tęsti procesą ketvirtosios pareiškėjos vardu. Vyriausybė tvirtino, kad pagal Konvencijos 34 straipsnį antrasis pareiškėjas neturi teisės palaikyti peticijos ir kad nėra jokių ypatingų aplinkybių, susijusių su Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintų žmogaus teisių gerbimu, dėl kurių šių bylų reikėtų nagrinėti toliau ketvirtosios pareiškėjos atžvilgiu. Todėl Vyriausybė paragino Teismą ketvirtosios pareiškėjos atžvilgiu išbraukti peticiją iš savo bylų sąrašo, remiantis Konvencijos 37 straipsnio 1 dalimi.

38. Teismas primena, kad tais atvejais, kai pareiškėjas miršta proceso metu, jis atsižvelgia į pareiškėjo teisių perėmėjų ar artimų šeimos narių pageidavimus tęsti procesą Teisme (žr. *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania* [GC], no. 47848/08, § 97, ECHR 2014; *Fartushin v. Russia*, no. 38887/09, §§ 31–34, 2015-10-08; *Paposhvili v. Belgium* [GC], no. 41738/10, § 126, ECHR 2016). Todėl Teismas pripažįsta, kad antrasis pareiškėjas Martynas Kavaliauskas gali palaikyti ketvirtosios pareiškėjos pateiktą peticiją.

II. TARIAMAS KONVENCIJOS PIRMOJO PROTOKOLO 1 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

39. Remdamiesi Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsniu, pareiškėjai skundėsi, kad valdžios institucijos pažeidė jų teises, nes neskyrė teisingos kompensacijos už namą. Be to, jie buvo nepatenkinti bendra jų nuosavybės teisių atkūrimo proceso trukme.

Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnyje nustatyta:

„Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytais sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais.

Tačiau ankstesnės nuostatos jokių būdu neriboja valstybės teisės taikyti tokius įstatymus, kokie, jos manymu, jai reikalingi, kad ji galėtų kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ar baudų mokėjimą.“

A. Priimtinumai

1. *Suderinamumas ratione materiae*

40. Vyriausybės nuomone, pareiškėjai neturėjo „nuosavybės“ Pirmojo protokolo 1 straipsnio požiūriu. Vyriausybė pažymėjo, kad pareiškėjai neginčijo paties namo vertės nustatymo, bet teigė, kad ji nustatyta neteisingu laiku, ir tai nebuvo susiję su jokia jų „esama nuosavybe“.

41. Vyriausybė taip pat nurodė, kad pareiškėjų reikalavimo negalima laikyti pagrįstu „teisėtu lūkesčiu“, nes Lietuvos teisės aktų nuostatos nesuteikė pareiškėjams pagrindo tikėtis, kad už namo dalį jiems bus kompensuota 2008 m. kainomis, ir pareiškėjai negalėjo turėti pagrįsto lūkesčio gauti kompensaciją 2008 m., o ne 1996 m. kainomis.

42. Pareiškėjai tam paprieštaravo.

43. Teismas pažymi, kad dar 1995 m. valdžios institucijos pripažino L. N., trečiojo pareiškėjo ir ketvirtosios pareiškėjos teisę į nuosavybės teisių atkūrimą (žr. šio sprendimo 9 punktą). Net pripažinęs, kad pareiškėjų skundai iš esmės susiję su valdžios institucijų sprendimais dėl namo vertės nustatymo ir kompensacijos apskaičiavimo (žr. šio sprendimo 14, 18 ir 19 punktus),

Teismas mano, kad pareiškėjai turėjo bent teisėtą lūkestį gauti tam tikro dydžio kompensaciją (žr., pavyzdžiui, *Gaina v. Lithuania*, no. 42910/08, § 50, 2016-10-11, taip pat plg. *Romankevič v. Lithuania*, no. 25747/07, § 45, 2014-12-02). Kitas pareiškėjų skundas susijęs su restitucijos proceso trukme. Jų atveju restitucija užtruko iki 2010 m. (žr. šio sprendimo 24 punktą). Todėl Teismas atmets Vyriausybės teiginį, kad skundai nepriimtini *ratione materiae*.

2. Dėl vidaus teisinės gynybos priemonių panaudojimo

44. Vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjai nepanaudojo visų vidaus teisinės gynybos priemonių užsitęsusio restitucijos proceso atžvilgiu. Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjai galėjo pradėti teismo procesą dėl neturtinės žalos atlyginimo už tariamai uždelstą restitucijos procesą ir pateikti skundą nacionaliniams teismams, prašydami įpareigoti valdžios institucijas tinkamu laiku atlikti veiksmus.

45. Pareiškėjai teigė, kad jų skundai priimtini.

46. Teismas negali pritarti Vyriausybės nuomonei, kad pareiškėjai turėjo pradėti naują teismo procesą dėl žalos atlyginimo, jei jie manė, kad restitucijos procesas buvo ydingas dėl valdžios institucijų veiksmų. Teismas laikosi nuomonės, kad naujas teismo procesas būtų tik pavėlinęs restitucijos proceso užbaigimą, bet nedavęs apčiuopiamų rezultatų.

47. Todėl Teismas atmets Vyriausybės prieštaravimą, kad pareiškėjai nepanaudojo visų vidaus teisinės gynybos priemonių.

3. Išvada dėl priimtimumo

48. Teismas taip pat pažymi, kad šis skundas nėra aiškiai nepagrįstas Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu, taip pat jis nėra nepriimtinas kitais pagrindais. Todėl jį reikia pripažinti priimtinu.

B. Esmė

1. Kompensacijos suma

a) Šalių teiginiai

49. Pareiškėjai teigė, kad kompensacija už namą apskaičiuota neteisingai; jų teigimu, kompensacija turėjo būti apskaičiuota 2008 m. kainomis, kai buvo priimtas valdžios institucijų įsakymas sumokėti L.N., trečiajam pareiškėjui ir ketvirtajai pareiškėjai kompensaciją – iš viso 615 809 litus (apie 178 350 eurų) (žr. šio sprendimo 20 punktą).

50. Vyriausybė pabrėžė, kad nagrinėjamos kompensacijos apskaičiavimas pagal 1996 m. sprendimo dėl nuosavybės teisių atkūrimo sumokant piniginę kompensaciją priėmimo metu buvusias kainas (žr. šio

sprendimo 14 punktą) buvo pagrįstas nacionalinės teisės nuostatomis ir nacionalinių teismų praktika.

51. Vyriausybė taip pat nurodė buvus viešąjį interesą, kad kompensacija būtų apskaičiuota 1996 m. kainomis, siekiant užtikrinti teisės viršenybę, išvengti neigiamų pasekmių visuomenei, neteisybės kitų asmenų, jau gavusių kompensaciją, atžvilgiu, ir užkirsti kelią nepagrįstam pareiškėjų praturtėjimui.

52. Be to, Vyriausybė nurodė, kad pirmoji kompensacijos dalis L. N., trečiajam pareiškėjui ir ketvirtajai pareiškėjai sumokėta dar 1996 m., o likusi kompensacijos dalis – indeksuota, t. y. jie gavo didesnę pinigų sumą. Ji taip pat tvirtino, kad dėl nacionalinio reglamentavimo trūkumo valstybė nusprendė sumokėti dalį kompensacijos, siekdama palengvinti našta pareiškėjams. Be to, Vyriausybė tvirtino, kad valstybė galėtų net labai sumažinti mokamų kompensacijų sumas ir kad ji nėra įpareigota apskaičiuoti likusios kompensacijos pagal turto vertę 2008 metais.

b) Teismo vertinimas

53. Teismas primena, kad nors Pirmojo protokolo 1 straipsnyje reikalaujama, kad kompensacijos už valstybės nusavintą turtą suma būtų „pakankamai susijusi“ su jo verte, ši taisyklė netaikytina tais atvejais, kai teisė į kompensaciją kyla ne iš valstybės atsakovės praeityje įvykdyto asmens turto nusavinimo, bet skirta turto paėmimo ar praradimo, už kurį ta valstybė nėra atsakinga, pasekmėms sušvelninti – tokiais atvejais valstybė netgi gali sumažinti įstatymo numatytą kompensaciją (žr. *Broniowski v. Poland* [GC], no. 31443/96, § 186, ECHR 2004-V, ir *Nekvedavičius v. Lithuania* (teisingas atlyginimas), no. 1471/05, § 19, 2015-11-17). Be to, teismas yra konstatavęs, kad restitucijos proceso reguliavimo srityje Susitariančiosios Valstybės turi didelę veiksmų laisvę, taip pat ir nustatant atlyginimo už seniai prarastas nuosavybės teises taisykles (žr. *Jantner v. Slovakia*, no. 39050/97, § 34, 2003-03-04; *Bergauer and Others v. the Czech Republic* (dec.), no. 17120/04, 2005-12-13; *Paukštis v. Lithuania*, no. 17467/07, § 74, 2015-11-24). Lietuva pasirinko ribotos restitucijos principą, kad būtų ištaisytos praeties skriaudos (ibid., § 81, taip pat žr. šio sprendimo 34 ir 35 punktus), rinkos verte pagrįsta kompensacija Lietuvos įstatymuose niekada nebuvo nustatyta.

54. Daugelyje Teismo jau išanalizuotų ir palankiai įvertintų sprendimų Konstitucinis Teismas konstatavo, kad teisingas atlyginimas už turtą, kuris negali būti gražintas, atitinka nuosavybės apsaugos principą ir kad nuosavybės teisių atkūrimo sąvoka Lietuvoje iš esmės reiškia ribotą restituciją (žr. šio sprendimo 36 punkte nurodytą teismo praktiką). Teismas taip pat pripažino, kad Lietuva pasirinko ribotos restitucijos principą praeties skriaudoms ištaisyti (žr. *Paukštis*, cituota pirmiau, § 81). Teismas daro išvadą, kad atsižvelgiant į tai, jog potvarkis atkurti L. N., trečiojo pareiškėjo ir ketvirtosios pareiškėjos nuosavybės teises priimtas 1995 m. balandžio 11 d. (žr. šio sprendimo 9 punktą), o pirmasis sprendimas išmokėti L. N., trečiajam

pareiškėjui ir ketvirtajai pareiškėjai dalinę kompensaciją priimtas 1996 m. spalio 8 d. (žr. šio sprendimo 14 punktą), pastatų vertė nustatyta būtent pagal tų metų kainas. Tokiomis aplinkybėmis Teismas negali pritarti L. N., trečiojo pareiškėjo ir ketvirtosios pareiškėjos teiginiams, kad jiems turi būti atlyginta pagal visą pastatų rinkos vertę, nes tokia teisė jiems nesuteikta nei pagal galiojančius vidaus teisės aktus, nei 2010 m. kovo 29 d. nutartimi (žr. šio sprendimo 24 punktą; taip pat žr., *mutatis mutandis*, *Nekvedavičius* (teisingas atlyginimas), cituota pirmiau, § 20). Todėl Teismas nemato priežasčių daryti išvadą, kad skirta kompensacija nebuvo tinkama.

55. Galiausiai, atsižvelgdamas į Pirmojo protokolo 1 straipsnyje nacionalinėms institucijoms suteiktą vertinimo laisvę (žr. šio sprendimo 53 punktą), išsamią nacionalinių teismų praktiką (žr. susijusią teismų praktiką, cituojamą šio sprendimo 36 punkte) ir Teismo jau pateiktus argumentus dėl nuosavybės teisių atkūrimo Lietuvoje (žr. *Paukštis*, cituota pirmiau, § 81), kurių jis nemato reikalo keisti, Teismas nemano, kad sumokėta kompensacijos suma ypač ar pernelyg apsunkino L. N., trečiajį pareiškėją ir ketvirtąjį pareiškėją.

56. Todėl darytina išvada, kad šios peticijos dalies atžvilgiu Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis nebuvo pažeistas.

2. Bendra restitucijos proceso trukmė

a) Šalių teiginiai

57. Galiausiai pareiškėjai skundėsi, kad nors jų prašymas atkurti nuosavybės teises pateiktas 1991 m., paskutinė kompensacijos dalis išmokėta tik 2009 m. (žr. sprendimo 6 ir 18 punktus).

58. Vyriausybė pripažino, kad restitucijos procesas pareiškėjams užsitęsė, bet tvirtino, kad šis procesas Lietuvoje yra itin sudėtingas. Vyriausybė pridūrė, kad nuo 1996 m. spalio 8 d., kai buvo priimtas pirmasis sprendimas išmokėti L. N., trečiajam pareiškėjui ir ketvirtajai pareiškėjai dalinę kompensaciją (žr. šio sprendimo 14 punktą), atitinkami teisės aktai buvo pakeisti ir nustatytas naujas reikalavimas kompensacijas už gyvenamuosius pastatus mokėti atsižvelgiant į rinkos kainas. Valdžios institucijos nebegalėjo vadovautis ankstesne kompensacijų apskaičiavimo procedūra, ir pagal šias dvi procedūras apskaičiuotos sumos taip pat skyrėsi. Būtent dėl to valdžios institucijos 1996 m. nusprendė sumokėti dalinę kompensaciją. Vyriausybė taip pat nurodė, kad 1997 m. priimtas Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas, kuris apsunkino padėtį dar labiau, nes jame nebuvo jokių nuostatų, skelbiančių, kad kompensacijos už gyvenamuosius pastatus turėtų būti apskaičiuotos pagal rinkos kainas. Atitinkamos teisės normos priimtos vėliau, tačiau iki 2008 m. valstybės biudžete nebuvo lėšų kompensacijoms mokėti.

59. Vyriausybė taip pat tvirtino, kad valdžios institucijos veiksmų ėmėsi laiku. Be to, ji pabrėžė, kad pareiškėjai žinojo, jog restitucijos procesas jiems bus vykdomas dalimis ir kad pirmoji kompensacijos dalis jiems bus išmokėta

1996 m., o likusi kompensacija – 2008 metais. Vyriausybė taip pat tvirtino, kad remiantis nacionalinės teisės nuostatomis kompensacija turėjo būti išmokėta ne vėliau kaip per 10 metų nuo sprendimo atkurti nuosavybės teises priėmimo (žr. šio sprendimo 27 punktą). Vėliau buvo nustatytas 2011 m. sausio 1 d. terminas, ir likusi kompensacijos dalis sumokėta gerokai prieš jam sueinant – dar 2008 m. (žr. šio sprendimo 21 punktą).

60. Galiausiai Vyriausybė pažymėjo, kad restitucijos procesas užsitęsė iš dalies dėl L. N., trečiojo pareiškėjo ir ketvirtosios pareiškėjos veiksmų, nes jie keletą kartų pakeitė savo reikalavimus dėl nuosavybės teisių atkūrimo (žr. šio sprendimo 11, 12 ir 15 punktus) ir laiku nepateikė atitinkamoms institucijoms reikiamų dokumentų.

b) Teismo vertinimas

61. Teismas pakartoja, kad ši byla iš esmės susijusi su nuosavybės teisių atkūrimu, ir neignoruoja teisinių bei faktinių aspektų, su kuriais valstybės susiduria spręsdamos tokius klausimus, sudėtingumo (žr. *Velikovi and Others v. Bulgaria*, nos. 43278/98 et al., § 166, 2007-03-15, ir *Paukštis*, cituota pirmiau, § 84). Taigi tam tikros pareiškėjų teisės į netrukdomą naudojimąsi savo nuosavybe įgyvendinimo kliūtys pačios savaime nėra kritikuotinos (žr. *Igarienė and Petrauskienė v. Lithuania*, no. 26892/05, § 58, 2009-07-21, ir *Paukštis*, cituota pirmiau, § 84). Vis dėlto Teismas yra pabrėžęs, kad netikrumas, nesvarbu, ar jis būtų susijęs su teisės aktais, administravimu ar valdžios institucijų praktika, yra aplinkybė, į kurią reikia atsižvelgti vertinant valstybės elgesį. Iš tikrųjų, kai kalbama apie bendrąjį interesą, valstybės institucijos turi veikti laiku, tinkamai ir nuosekliai (žr. *Paukštis*, cituota pirmiau, § 84; *Beyeler v. Italy* [GC], no. 33202/96, §§ 110 *in fine* ir 120 *in fine*, ECHR 2000-I).

62. Pareiškėjo atveju Teismas mano, kad įrodyta, jog sprendimą atkurti L. N., trečiojo pareiškėjo ir ketvirtosios pareiškėjos nuosavybės teises sumokant dalinę piniginę kompensaciją atitinkamos institucijos priėmė 1996 m. spalio 8 d. (žr. šio sprendimo 14 punktą). Pirmoji kompensacijos dalis buvo išmokėta 1996 metais.

63. Todėl, nors Teismas sutinka su Vyriausybe, kad nacionalinėje teisėje buvo tam tikrų dviprasmybių, dėl kurių valdžios institucijos negalėjo sparčiai išnagrinėti pareiškėjų restitucijos prašymų (žr. šio sprendimo 58 punktą), tačiau atkreipia dėmesį, kad 1996–2006 metų laikotarpiu valstybės institucijos nesiėmė veiksmų likusiai kompensacijos daliai apskaičiuoti (žr. šio sprendimo 14 ir 19 punktus). Teismas taip pat pažymi, kad ši likusi kompensacijos dalis buvo apskaičiuota ir išmokėta tik 2008 m. (žr. šio sprendimo 19 punktą).

64. Dėl likusios kompensacijos dalies Teismas nepraleidžia pro akis to fakto, kad teismo procesas, kurį L. N., trečiasis pareiškėjas ir ketvirtoji pareiškėja pradėjo siekdami, kad būtų iš dalies panaikintas 1995 m. balandžio 11 d. potvarkis, kuriuo 22,42 kv. m patalpos buvo sugražintos natūra, jų

atveju prailgino restitucijos procesą (žr. šio sprendimo 15 punktą). Vis dėlto jis pažymi, kad sprendimą sumokėti kompensaciją už minėtas 22,42 kv. m patalpas valdžios institucijos priėmė 2001 m. (žr. šio sprendimo 15 punktą), tačiau kompensacija už šią dalį nesumokėta iki 2009 metų.

65. Teismas jau yra nusprendęs, kad valdžios institucijų įsipareigojimų nevykdymo negalima pateisinti lėšų stoka (žr., *mutatis mutandis*, *Prodan v. Moldova*, no. 49806/99, § 53, ECHR 2004-III (ištraukos)), taip pat konstatavo Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimą tais atvejais, kai kompensacija nesumokama dėl to, kad parlamentas nenumatė atitinkamų lėšų valstybės biudžete (žr., *mutatis mutandis*, *Voytenko v. Ukraine*, no. 18966/02, §§ 41-43, 2004-06-29, ir *Dolneanu v. Moldova*, no. 17211/03, § 31, 2007-11-13). Dėl to Teismas daro išvadą, kad Vyriausybės argumentas dėl nepakankamų išteklių (žr. šio sprendimo 59 punktą) negali pateisinti užsitęsusio restitucijos proceso pareiškėjams.

66. Galiausiai, nors Teismas pripažįsta, kad restitucijos procesas iš dalies užsitęsė ir dėl pareiškėjų veiksmų, jis mano, kad jų pozicijos dėl restitucijos būdo pasikeitimas (žr. šio sprendimo 11, 12 ir 15 punktus) negalėjo nulemti bendros proceso trukmės.

67. Todėl šiuo požiūriu buvo pažeistas Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis.

III. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

68. Konvencijos 41 straipsnyje nustatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

1. Šalių teiginiai

69. Pareiškėjai pareikalavo, kad turtinei žalai atlyginti jiems būtų sumokėta 1 784 460 eurų suma, sudaryta iš namo rinkos vertės 2008 m. ir nuomos mokesčio, kurį jie tariamai prarado laikotarpiu nuo 1995 m. gegužės mėn. iki 2016 rugpjūčio mėn. Jie pateikė dokumentus, patvirtinančius namo rinkos vertę tik 2008 m., kai ji siekė 1 018 400 eurų.

70. Pareiškėjai taip pat pareikalavo iš viso 450 000 eurų neturtinei žalai atlyginti už kančias, patirtas dėl užsitęsusio restitucijos proceso.

71. Vyriausybė teigė, kad pareiškėjų pateikta turto vertės nustatymo pažyma buvo netiksli, o nuomos mokesčio klausimu pažymėjo, kad pareiškėjai niekada nebuvo įgiję teisės išnuomoti minėto namo, taigi niekada ir neturėjo teisės gauti nuomos mokesčio.

72. Vyriausybė taip pat nurodė, kad pareiškėjų reikalaujamo neturtinės žalos atlyginimo suma buvo pernelyg didelė, nepagrįsta ir neįrodyta.

2. Teismo vertinimas

73. Vertindamas pareiškėjams restitucijos procese skirtos kompensacijos dydį, Teismas nenustatė Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimo; todėl jis atmeta pareiškėjų prašymą atlyginti turtinę žalą.

74. Neturtinės žalos klausimu Teismas laikosi nuomonės, kad pareiškėjai neabejotinai patyrė kančią ir nusivylimą dėl užsitęsusio restitucijos proceso. Tačiau jis mano, kad reikalaujama suma per didelė. Vertindamas teisingumo pagrindais, Teismas pareiškėjams priteisia 6 000 eurų neturtinei žalai atlyginti.

B. Bylinėjimosi ir kitos išlaidos

75. Pareiškėjai taip pat pareikalavo 2 324 eurų bylinėjimosi ir kitoms išlaidoms, susijusioms ir su turto vertės nustatymo pažyma, vertimu iš anglų kalbos į lietuvių kalbą ir mokesčiu advokatui, atlyginti.

76. Vyriausybė teigė, kad turto įvertinimo pažymos kaina buvo per didelė, kad pareiškėjai nepateikė jokių įrodymų dėl vertimo turinio ir jokios oficialios teisinių paslaugų sutarties.

77. Atsižvelgiant į Teismo praktiką, bylinėjimosi ir kitų išlaidų atlyginimas pareiškėjui priteisiamas tik tuo atveju, jei nustatoma, kad jos buvo išties patirtos, būtinos ir pagrįsto dydžio. Nagrinėjamu atveju, atsižvelgdamas į turimus dokumentus ir pirmiau nurodytus kriterijus, taip pat į pareiškėjų pateiktą pastabų kokybę bei kiekybę, Teismas mano, kad pagrįsta visiems pareiškėjams priteisti 200 eurų sumą bylinėjimosi Teisme išlaidoms padengti.

C. Palūkanos

78. Teismas mano, kad nevykdant įsipareigojimų palūkanos turi būti skaičiuojamos pagal ribinę Europos centrinio banko skolinimo normą, pridodant tris procentus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI

1. *Skelbia*, kad Martynas Kavaliauskas turi teisę toliau dalyvauti procese vietoj Danutės Butkienės.
2. *Skelbia* peticiją priimtina.

3. *Nusprendžia*, kad Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis nebuvo pažeistas per restitucijos procesą nustatant pareiškėjams skiriamos kompensacijos sumą.
4. *Nusprendžia*, kad Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis buvo pažeistas dėl pernelyg ilgos bendros restitucijos proceso trukmės.
5. *Nusprendžia*:
 - a) valstybė atsakovė per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią sprendimas taps galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį, turi pareiškėjams bendrai sumokėti toliau nurodytas sumas:
 - i) 6 000 eurų (šešis tūkstančius eurų) ir bet kokius taikytinus mokesčius neturtinei žalai atlyginti;
 - ii) 200 eurų (du šimtus eurų) ir bet kokius pareiškėjams taikytinus mokesčius bylinėjimosi ir kitoms išlaidoms atlyginti;
 - b) nuo minėto trijų mėnesių termino pabaigos iki sprendimo įvykdymo dienos per įpareigojimų nevykdymo laiką nuo minėtų sumų turės būti mokamos paprastosios palūkanos pagal ribinę Europos centrinio banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.
6. *Atmeta* likusią pareiškėjų reikalavimo dėl teisingo atlyginimo dalį.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2017 m. kovo 14 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Marialena Tsirli
Kanclerė

Ganna Yudkivska
Pirmininkė